

PRACA Z UCZNIEM O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH

autor: Barbara Gajewska

Każdy uczeń preferuje jakiś styl uczenia się, zapamiętywania, pracy, który często uwarunkowany jest tym, w jaki sposób wykorzystujemy pracę naszego mózgu. Mózg pracuje obiema półkulami w sposób zintegrowany i nie „przełącza się” z lewej na prawą półkulę, np. najpierw analizuje fakty, a potem przystępuje do twórczych rozwiązań. Wszystko dzieje się jednocześnie. Przyjęte porównanie półkul do „urzędnika” i „artysty” nie jest pozbawione sensu. Jest ono jednak, tak jak i testy na dominującą półkulę mózgową, pewnym uproszczeniem, może służyć jako podpowiedź o tym, jaki rodzaj informacji i sposobów pracy z nimi nasz

mózg preferuje. Czyli jak „lubi” odbierać świat i się uczyć.

Przyjęło się określenie, że funkcjonalnie lewa półkula odpowiedzialna jest za: mowę i rozumienie mowy, obliczenia matematyczne, pisanie, logikę, myślenie analityczne, prawe pole widzenia, stereognozę, czyli zdolność rozpoznania przedmiotów za pomocą dotyku. Natomiast prawa półkula odpowiedzialna jest za: kreatywność, wyobraźnię, myślenie abstrakcyjne, zdolności muzyczne, intuicję, wyobraźnię przestrzenną, zdolności artystyczne.

Dobrze byłoby, gdyby uczniowie diagnozowani byli pod kątem dominującego kanału sensorycznego, zainteresowań, dominującej półkuli mózgowej czy typu inteligencji. Informacje te mogłyby pomóc nauczycielom w doborze form i metod pracy, a dzieciom ułatwić przyswajanie wiedzy.

Pomagając uczniom z trudnościami w nauce należy również wziąć pod uwagę dominujący styl ich uczenia się. Wyróżniamy trzy style.

Wzrokowiec:

- lubi obrazy, ilustracje, schematy, wykresy, samodzielnie czytać teksty;
- lubi patrzeć na osoby, obserwować, zdarza się, że podczas rozmowy machinalnie coś rysuje;
- ma dobrą pamięć wzrokową, zapamiętuje obrazami, potrafi odtworzyć szczegóły sytuacji, miejsc, osób;
- ważny jest dla niego wygląd, estetyka pomieszczeń, woli bezpośredni kontakt;
- często używa zwrotów, jak widzę, zobacz, wyobraź sobie, widzę to jak za mgłą, wygląda na to, że..., czarno to widzę, przyjrzyj się temu, przyjrzyj się, z mojego punktu widzenia.

Słuchowiec:

- lubi wykłady, rozmowy, dyskusje, śpiewanie, słuchanie muzyki;
- przysłuchuje się innym, zdarza się, że mówi sam do siebie, nuci coś;
- powtarza głośno usłyszone informacje;

- wychwytuje nastroje, emocje, jest wrażliwy na ton, barwę głosu, tempo mówienia;
- chętnie załatwia sprawy przez telefon, nagrywa, odtwarza nagrania;
- często używa zwrotów: z tego co usłyszałem, do usłyszenia, ciekawie zabrzmiało, powiem wyraźnie, mów wyraźnie, spokojnie, głośno, zamieniam się w słuch, trzymaj język za zębami, to niesłychane.

Kinestetyk:

- lubi ruch, zmianę miejsca, kiedy musi siedzieć, często kiwa głową, stuka długopisem, wierci się, zmienia pozycję ciała;
- dobrze uczy się mogąc czymś manipulować;
- lepiej zapamiętuje, gdy robi notatki, układa karty dydaktyczne, gestykułuje;
- lubi aktywne, ruchowe zajęcia, taniec, wycieczki, sport;
- podczas rozmowy lubi stać blisko, dotykać;
- często używa zwrotów: będziemy w kontakcie, rozłóżmy siły, weźmy się w garść, to wywarło na mnie wrażenie, poruszony został temat, gotuje się we mnie ze złości, wszystko we mnie zawrzało, ręka w rękę, zmierzmy się z tym.

Warto wiedzieć, że ludzie zapamiętują: 20% z tego, co przeczytali, 30% z tego, co usłyszeli, 40% z tego, co zobaczyli, 50% z tego, co powiedzieli, 60% z tego, co zrobili. Jednak gdy czytają, słyszą, widzą, mówią i robią coś z daną informacją, pamiętają z tego 90%.

Dlaczego więc tak wielu z uczniów ponosi porażkę związaną z opanowaniem materiału oraz ma trudność ze sprostaniem wymaganiom szkolnym? Niepowodzenia szkolne są procesem, gdy pojawiają się braki w wymaganych przez szkołę wiadomościach i umiejętnościach ucznia oraz negatywnym stosunku wobec tych wymagań. Czesław Kupisiewicz niepowodzenia szkolne ujmuje jako „sytuacje, w których występują wyraźne rozbieżności pomiędzy wymaganiami wychowawczymi i dydaktycznymi szkoły a zachowaniem uczniów oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami nauczania”. Niepowodzenia te są wynikiem długofalowego procesu zaczynającego się w momencie często dla nikogo niezauważalnym, ale na pewno przełomowym dla życia dziecka.

Niepowodzenia można podzielić na:

- dydaktyczne – występują w zakresie uczenia się;
- wychowawcze – możemy zauważyć w kształtowaniu postaw, cech charakteru, sposobów wartościowania określanych rzeczy, zjawisk, wydarzeń, ogólnie rzecz

ujmując kształtowanie zachowania uczniów;

- ukryte – występują wówczas, kiedy szkoła nie dostrzega braków w wiadomościach i umiejętnościach uczniów, mimo że braki te z punktu widzenia wymagań programowych rzeczywiście istnieją. Nieujawnione w porę i niezlikwidowane prowadzą z reguły do niepowodzeń jawnych;
- jawne – w tym przypadku szkoła dostrzega już występowanie określonych braków w opanowywanej przez ucznia wiedzy i ocenia wyniki jego pracy jako niedostateczne.

Czesław Kupisiewicz wskazuje na trzy rodzaje przyczyn niepowodzeń szkolnych:

- Przyczyny ekonomiczno-społeczne, złe warunki materialne i mieszkaniowe, rozpad struktury rodziny, niski poziom intelektualny i kulturalny rodziców oraz ich niechętny stosunek do szkoły były niejednokrotnie dodatkową przyczyną niepowodzeń dzieci w nauce szkolnej. Nauce również nie sprzyja niewłaściwa postawa rodziców wobec dziecka, brak zrozumienia i zaspokojenia potrzeb dziecka, błędy wychowania. L. Bandura twierdzi, że wychowanie bardzo surowe, jak i pobłażanie dzieciom nie jest dobre. Niekorzystna sytuacja rodzinna, a więc brak odpowiedniej opieki, nadmierne obciążanie dzieci pracą domową są często wynikiem złych warunków materialnych jego rodziców, co tym samym

ogranicza możliwości uczenia się dzieci, które pomagają utrzymać gospodarstwo domowe.

- Przyczyny dydaktyczne – jedną z podstawowych przyczyn dydaktycznych zjawiska niepowodzeń szkolnych jest niewątpliwie nazbyt sztywny, uniformistyczny system nauczania. System ten utrudnia indywidualizowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej, w wielu przypadkach uniemożliwia łączenie nauki szkolnej z życiem i społecznie uwarunkowanymi potrzebami dzieci i młodzieży, skazuje na niepowodzenie uczniów najsłabszych, a i najlepszym nie stwarza warunków umożliwiających ich pełny rozwój. Niedostateczne postępy uczniów w nauce nie są jednak tylko następstwem wadliwego systemu organizacji pracy szkolnej. Często, ich źródłem jest również niedostateczna pod względem dydaktycznym praca nauczycieli oraz różnorakie braki tkwiące w takich „narzędziach” tej pracy, jak podręczniki, pomoce dydaktyczne itd.

Mówiąc o biopsychicznych przyczynach niepowodzeń szkolnych mamy na myśli zarówno zadatki wrodzone, np. anatomiczną strukturę mózgu, jak i warunki sprzyjające lub hamujące prawidłowy rozwój tych zadatków. Wśród różnych czynników biopsychicznych, determinujących postępy uczniów w nauce niemałą rolę odgrywają: temperament, cechy charakteru, niesprawne lub wadliwe funkcjonowanie narządów

zmysłowych (wzroku, słuchu), niestałość emocjonalna, zły stan zdrowia oraz zaburzenia procesów poznawczych.

Istotną przyczynę niepowodzeń szkolnych stanowią wreszcie różne zaburzenia i braki w funkcjonowaniu procesów poznawczych u uczniów. Do najbardziej typowych zalicza się zazwyczaj: brak motywów uczenia się, powolne tempo myślenia, skłonność do powierzchownego uogólniania, niestałość uwagi, szybkie męczenie się wykonywaną pracą umysłową. Zaburzenia te hamują postępy dzieci i młodzieży w nauce i mogą stanowić dalsze źródło niepowodzeń szkolnych.

Na inne przyczyny wskazuje Kazimierz Sośnicki. Autor podaje, iż trudności w uczeniu się zależą od:

- ilości nauczanych treści, przy czym trudność wzrasta nie tylko wskutek większego wysiłku potrzebnego do zrozumienia i zapamiętania tych treści, ale także dlatego, że razem z ilością wzrasta różnorodność i ilość stosunków między nimi;
- ilości i różnorodności funkcji umysłowych czynnych w procesie uczenia się, np.: spostrzeganie jest łatwiejsze od abstrahowania

i kształtowania pojęć ogólnych i praw;

- myślenie operujące wyobrażeniami łatwiejsze niż myślenie abstrakcyjne, opanowanie pamięciowe łatwiejsze niż rozumowanie;
- nowości treści i czynności umysłowych z nimi związanych, wielkie trudności wywołuje zwłaszcza zrywanie z dotychczasowymi nawykami myślenia;
- treści uczuciowo obcych, niemyłych, wobec których uczący się zajmuje negatywną postawę uczuciową;
- treści i sposobów myślenia, których uczący się nie może włączyć w całość swej wiedzy i które nie wiążą się z całością jego struktury umysłowej.

Jednym z ważniejszych elementów skutecznej edukacji, zwłaszcza wśród uczniów z deficytami, jest motywacja. Do bodźców osłabiających motywację uczenia się Andrzej Lewicki zalicza:

- lęk przed nauczycielem;
- zachowanie nauczyciela obrażające ucznia, wywołujące u niego poczucie krzywdy i poniżenia, a w konsekwencji gniew i postawę agresywną;
- postawę klasy negatywnie nastawioną wobec zadań szkoły;
- nadmiernie rozwinięte zainteresowania pozaszkolne (sport, telewizja, kino itp.).

Skutki niepowodzeń szkolnych bywają przejściowe i trwałe. Powodują, że potęgują się zaburzenia rozwoju, które były ich przyczyną. Często zaczynają pojawiać

się też zaburzenia, które wcześniej nie istniały. Systematycznie pogarsza się też ogólna sprawność umysłowa i obniża zainteresowanie nauką. Obniża się ogólna odporność nerwowa ucznia i jego tolerancja na stres. Narastają konflikty emocjonalno-uczuciowe w środowisku domowym ucznia, a dzieci źle czują się także w szkole: nie mają przyjaciół, nie lubią niektórych nauczycieli, nie potrafią dostosować się do rygorów szkolnych.

Jak można zapobiegać niepowodzeniom szkolnym?

- Należy podejmować czynności zapobiegające tworzeniu się luk i zaległości (odpowiednie nauczanie, praca na lekcji, właściwy dobór form i metod pracy).

- Ważne jest wczesne wykrywanie zaległości (obserwacja i poznanie ucznia) oraz likwidowanie istniejących zaległości w nauce (indywidualna praca z uczniem, zajęcia wyrównawcze).

- Uczniowie z trudnościami powinni być otoczeni szczególną opieką. Dużą rolę, obok szkoły, odgrywa w tym procesie także rodzina. Rodzice muszą pamiętać, by otaczać dziecko opieką, dbać o jego prawidłowy rozwój, stawiać wymagania odpowiednie do jego możliwości, pomagać, ale nie

wyręczać go w odrabianiu lekcji, utrzymywać stały kontakt z wychowawcą i szkołą.

- Szkoła i nauczyciele, chcąc wspomóc dziecko w likwidowaniu braków i trudności, mają do wykonania bardzo wiele zadań. Trudno opisywać je wszystkie w artykule, którego zadaniem było jedynie przypomnienie znanego wszystkim problemu. Zainteresowanych odsyłam do publikacji, które tym zagadnieniem zajmują się szerzej. Może tam znajdą Państwo odpowiedź na pytanie, jak pracować, by w naszej placówce tych niepowodzeń było jak najmniej.

Warto się zastanowić, jakie aspekty funkcjonowania uczniów wpływają negatywnie na efekty pracy i nauki. Mogą to być m.in. :

- Nieprawidłowości funkcji słuchowo-językowych, które przejawiają się w kłopotach z postrzeganiem słuchowym, ale w zaburzeniach uwagi, pamięci słuchowej. Starsze dzieci mają problemy z językami obcymi, pojęciami, nazwami specjalistycznymi lub po prostu długimi, które są charakterystyczne dla stylu informacyjnego podręczników. Operowanie fachowym słownictwem jest utrudnione i nie oznacza braku wiedzy ucznia. Łatwo możemy zorientować, że uczeń zna zjawisko, a nie zna tylko nazwy pojęcia, gdy opisuje je za pomocą synonimów lub posiłkuje się gestami i innymi środkami wyrazu.

- Zaburzenia funkcji wzrokowych są to zaburzenia uwagi,

spostreżania wzrokowego, pamięci wzrokowej. U starszych dzieci zaburzenia te powodują problemy w dekodowaniu i syntezie dłuższych ciągów składniowych, rozbudowanych wypowiedzi, zdań wielokrotnie złożonych, z członami wtrąconymi, a co za tym idzie – kłopoty z rozumieniem tekstu czytanego. W pisaniu własnych wypowiedzi pojawiają się zaburzenia w obrębie poprawności wyrazu. Uczeń mówi poprawnie, a zapisuje błędnie.

- Deficyty rozwoju funkcji ruchowych – najczęściej dotyczą rozwoju motoryki rąk, wiążą się z wolnym tempem pisania, niskim poziomem zapisu, zwłaszcza na papierze nieliniowanym.

- Zakłócenia lateralizacji, oburęczność, obuocność, skrzyżowanie lateralizacji. W związku z powyższym uczniowie mogą mieć kłopoty w rozwiązywaniu niektórych zadań, np. w czytaniu i uzupełnianiu tabel, diagramów, wykresów, słupków w matematyce, ćwiczeniach fizycznych.

- Ogólny poziom inteligencji na poziomie niższym niż przeciętny – jest to w badaniach inteligencji wynik (zarówno wynik w skali słownej, jak i bezsłownej) wskazujący na niższy niż przeciętny poziom funkcjonowania intelektualnego i społecznego. W tej grupie można spotkać dzieci, które mają osłabione różne zdolności (choć nie zawsze mają zaburzone te same funkcje poznawcze). Te dzieci przejawiają różne

go typu zaburzenia: myślenia słowno-pojęciowego, a więc tego, na którym przede wszystkim bazuje nauka szkolna, mała samodzielność w myśleniu, wolniejsze tempo pracy i uczenia się, trudności w koncentracji uwagi przez dłuższy czas.

- Nieharmonijny rozwój funkcji poznawczych – występuje, gdy poszczególne zdolności (funkcje poznawcze) rozwijają się w innym tempie (opóźnienie lub przyspieszenie rozwoju poszczególnych funkcji), np. opóźnienie rozwoju mowy, osłabiona pamięć długotrwała.

- Deficyty rozwojowe – zaburzenia rozwoju psychomotorycznego (parcjalne, trudności obejmujące większy obszar funkcjonowania lub fragmentaryczne, obejmujące mniejszy obszar poznawczy), oznaczają wolniejsze tempo rozwoju określonej funkcji.

- Zdolności percepcyjno-motoryczne – współdziałanie procesów poznawczych i czynności ruchowych, np. przy pisaniu ze słuchu, to współdziałanie uwagi, analizy i syntezy wzrokowej, słuchowej oraz ruchu ręki piszącej.

- Koordynacja wzrokowo-ruchowa – współpraca oka i ręki, umożliwia wykonywanie precyzyjnych ruchów rąk pod kontrolą wzroku, m.in. rysowanie i pisanie. Dziecko o osłabionej koordynacji wzrokowo-ruchowej będzie miało trudności ze zmieszczeniem się w liniaturze, pismo bę-

dzie mało czytelne, prace będą mało staranne, pokreślone.

- Spostrzegawczość – podstawowe uzdolnienia spostrzeżeniowe, czyli zdolność do dostrzegania szczegółów ważnych i drugorzędnych. Dzieci z zaburzoną spostrzegawczością myślą litery podobne do siebie np. d-b, wadliwie rozplanowują zapis na stronie, mają utrudnioną orientację na mapie, nie potrafią odnadywać różnic i podobieństw, mają trudności w wyszukiwaniu informacji w tekście.

- Pamięć mimowolna (mechaniczna) – zdolność do zapamiętywania informacji w sposób nieświadomy, bez celowego wysiłku.

- Pamięć sekwencyjna – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw (np. dni tygodnia, pory posiłków itp.).

- Podstawowe umiejętności arytmetyczne – przeliczanie, dodawanie, odejmowanie, w przypadku starszych dzieci – mnożenie, dzielenie, rozwiązywanie zadań z treścią. Dziecko które ma osłabione podstawowe umiejętności arytmetyczne będzie miało problemy z poprawnym rozwiązaniem zadań matematycznych.

- Myślenie pojęciowe – kształtowanie się pojęć, zdolność rozumowania konkretnego i abstrakcyjnego, zdolność do uogólniania (znajdywanie szerszego pojęcia, np. kurtka –czapka to ubrania), klasyfikowania (biurko – krzesło to meble), porządkowania pojęć, dostrzegania różnic i podobieństw między poszczególnymi przedmiotami czy też pojęciami.

- Zaburzenia orientacji przestrzennej – brak orientacji w prawej i lewej stronie ciała oraz w kierunkach w przestrzeni (w lewo, w prawo, wyżej, niżej, w przód, w tył, nad, pod, itd.); związane są z nimi trudności w rysowaniu (niewłaściwe proporcje i rozplanowanie rysunku), czytaniu (przestawianie liter i części wyrazów, przeskakiwanie linijek), w pisaniu (rozplanowanie kartki, mylenie liter i cyfr o podobnych kształtach, pisanie od prawej do lewej strony).

- Słownik – zasób słownictwa, adekwatność w definiowaniu pojęć, czyli stopień opanowania języka. Dziecko o ubogim słownictwie będzie miało trudności ze zrozumieniem przeczytanych treści czy trudności z konstruowaniem dłuższych wypowiedzi ustnych czy pisemnych.

- Myślenie logiczne (myślenie przyczynowo-skutkowe) – umiejętność wskazywania następstw określonych sytuacji, wyszukiwania przyczyn pewnych stanów rzeczy, porządkowania zdarzeń.

- Pamięć długotrwała i zakres wiedzy podstawowej – są to

aspekty pamięci takie, jak jej trwałość, wierność odtwarzania, gotowość do odtworzenia zapamiętanego jakiś czas temu materiału. Jest zależna od uzdolnień, aspiracji, oddziaływań środowiska. Dziecko o dobrej pamięci długotrwałej nie wymagają dużej liczby powtórzeń podczas nauki jakiejś partii materiału.

- Pamięć bezpośrednia (krótkotrwała) – świeża; pozwala zapamiętać i natychmiast odtworzyć zapamiętany materiał. Zaburzenia pamięci krótkotrwałej powodują, że uczeń ma problemy z zapamiętaniem zdań podczas pisania dyktanda, z zapamiętaniem dwóch poleceń jednocześnie, z liczeniem w pamięci.

- Pamięć słuchowa – zdolność do utrwalania i przypominania informacji „usłyszanych”. Dziecko z osłabioną pamięcią słuchową ma problemy z zapamiętaniem poleceń ustnych czy trudności w zapisaniu dyktowanej treści,

trudności w zapamiętaniu treści podawanych ustnie, np. podczas wykładu.

- Pamięć wzrokowa - zdolność do utrwalania i przypominania informacji „widzianych”. Dziecko o osłabionej pamięci wzrokowej myli litery o podobnym kształcie np. l-l, lub cyfry o podobnym kształcie 1-7, uczeń pomija podczas pisania szczegóły graficzne np. ś, ć, ę, ą.

bibliografia

* Ewa Antoszkiewicz, *Uczeń niepełnosprawny intelektualnie*

* Alicja Jankowska-Bełbot, *Trudności i niepowodzenia szkolne*

* Barbara Czarny, *Niepowodzenia szkolne – ich przyczyny, skutki i zapobieganie*

* http://pg7.edu.pl/wordpress/?page_id=830

* <http://www.forumneurologiczne.pl/wiadomosc/za-co-odpowiada-prawa-a-za-co-lewa-polkulamozgu/13052.html>

* *Jak czytać i rozumieć diagnozę psychologiczno-pedagogiczną?...*

czyli słowniczek pojęć stosowanych w opiniach i orzeczeniach, opr. Anita Jurczyk-Gniełka

* Beata Komosa, *Uczeń upośledzony w stopniu lekkim w klasie ogólnodostępnej*

* Beata Korecka, *Przyczyny trudności i niepowodzeń szkolnych uczniów*

* Anna Kurowicka, *Uczeń niedostosowany społecznie i zagrożony niedostosowaniem*

* Krystyna Wszeborowska, Anna Burdach, *Dzieci upośledzone w stopniu lekkim*